

SLOVENIJA

N A T O

KAJ JE NATO?

Kaj je NATO?

NATO je kratica za "Organizacijo severnoatlantske pogodbe" (The North Atlantic Treaty Organization), ki združuje 19 držav. Sedež zaveznitva je v Bruslju. Zamisel o obrambnem zaveznitvu držav, je l. 1940 prvi predstavil norveški minister Trygve Lie, ki je kasneje postal prvi generalni sekretar OZN. 4. aprila 1949 so zunanji ministri ZDA, Kanade, Velike Britanije, Francije, Italije, Luksemburga, Belgije, Nizozemske, Islandije, Danske, Norveške in Portugalske v Washingtonu podpisali Severnoatlantsko pogodbo, ki so jo nato v petih mesecih ratificirali parlamenti držav podpisnic.

Države članice so s pogodbo izrazile privrženost načelom Ustanovne listine OZN, njihovo željo živeti v miru z vsemi ljudstvi in vladami ter odločenost, da bodo varovale demokracijo, svobodo posameznika in pravno državo.

Namen zaveznitva je odvrnitev oboroženega napada na eno ali več držav članic oziroma učinkovita kolektivna obramba. Veljavnost sporazuma je časovno neomejena, vendar lahko vsaka pogodbenica od sporazuma odstopi eno leto po tem, ko o svoji nameri obvesti depozitarja sporazuma.

Članice

Zvezo NATO je ustanovilo 12 držav. V začetku petdesetih let je nevarnost tretje svetovne vojne vzpodbudila prvo širitev zaveznitva. Tako sta se leta 1952 zaveznitvu pridružili Grčija in Turčija¹, leta 1955 pa še Zvezna republika Nemčija. Kot šestnajsta članica je bila v obdobju hladne vojne leta 1982 v zaveznitvo sprejeta Španija.

Na vrhunskem zasedanju v Madridu leta 1997 je NATO potrdil politiko odprtih vrat in v članstvo povabil Češko, Madžarsko in Poljsko. Te države so postale polnopravne članice marca 1999. Aprila istega leta je bil na vrhunskem zasedanju v Washingtonu sprejet program sodelovanja s kandidatkami za naslednjo širitev. V program "Akcijski načrt za članstvo" se je vključilo devet držav (Albanija, Bolgarija, Estonija, Latvija, Litva, Makedonija, Romunija, Slovaška, Slovenija), ki se mu je leta 2002 pridružila tudi Hrvaška.

Razvoj zaveznitva

V obdobju pred padcem berlinskega zidu NATO ni zagotavljal le skupne obrambe svojim članicam, temveč tudi varnost in stabilnost v Zahodni Evropi. Tako je delovanje zaveznitva omogočilo vsestranski razvoj na celotnem območju in spodbudilo tesnejše sodelovanje na političnem, gospodarskem, znanstvenem in kulturnem področju.

Po koncu hladne vojne se je pokazalo, da se je kljub močno zmanjšani nevarnosti neposrednega vojaškega spopada občutno povečala nevarnost regionalnih konfliktov, zlasti na območju nekdanje Jugoslavije in nekdanje Sovjetske zveze. Članice zaveznitva so takrat sklenile, da jim zaveznitvo še vedno nudi najboljše jamstvo za njihovo varnost. Zato NATO ohranja svoje temeljno obrambno poslanstvo tudi danes.

Strateški koncept zaveznitva, sprejet aprila 1999 pravi: *"Varnost vseh zaveznic je nedeljiva: napad na eno od njih je napad na vse (...). Združene vojaške sile zaveznitva morajo biti sposobne odvrniti vsak morebiten napad na članico, v nasprotnem primeru pa čim prej ustaviti napredovanje napadalca ter tako zagotoviti politično neodvisnost in ozemeljsko celovitost svojih članic. Sile zaveznitva morajo prispevati k preprečevanju konfliktov in voditi operacije kot odgovor na krize, ki ne zahtevajo sprožitve 5. člena Severnoatlantskega sporazuma."*

V spremenjenih mednarodnih okoliščinah so se članice zaveznitva odločile še za nove oblike političnega in vojaškega sodelovanja, vključno s kriznim upravljanjem in sodelovanjem v mirovnih operacijah. Na ta način se je NATO začel spreminjati iz sorazmerno ozkega vojaško-političnega zaveznitva v širšo politično-varnostno organizacijo.

Organi zaveznitva

Najvišji in najpomembnejši organ odločanja v zvezi NATO je **Severnoatlantski svet**. V njem ima glas vsake države članice enako teža, odločitve pa so sprejete na podlagi soglasja. Sestanek Severnoatlantskega sveta ima pravico zahtevati vsaka država. Svet se sestaja vsaj enkrat tedensko na ravni veleposlanikov držav članic, dvakrat letno na ravni zunanjih in

¹ Leta 1951 so v zaveznitvu resno obravnavali tudi možnost povabila Jugoslaviji. Namesto tega je Jugoslavija avgusta 1954 vstopila v Balkanski pakt z Grčijo in Turčijo in se tako posredno povezala z zaveznitvom.

obrambnih ministrov ter enkrat v dveh ali treh letih na ravni predsednikov držav ali vlad.

Severnoatlantskemu svetu je podrejenih veliko delovnih teles kot so Politični odbor, Odbor za obrambno načrtovanje, Vojaški odbor, Gospodarski odbor, Odbor za infrastrukturo, Odbor za proračun, Odbor za informiranje, Odbor za znanost in Odbor za izzive sodobne družbe.

Najvišji predstavnik zavezništva je **generalni sekretar**, politik iz države članice, navadno nekdanji zunanji ali obrambni minister. V skladu s tradicijo je na tem položaju vedno Evropejec. Generalni sekretar predseduje sejam Severnoatlantskega sveta in glavnih odborov. Lahko sicer prispeva k usklajevanju stališč zaveznic, oblikovanju soglasja ter sprejemanju odločitev, nima pa pooblastil za samostojno politično odločanje.

Najvišji vojaški organ zveze NATO je **Vojaški odbor**, ki je podrejen Severnoatlantskemu svetu, kar odseva načelo civilnega nadzora nad vojsko. V okviru Vojaškega odbora se sestajajo načelniki generalštabov oboroženih sil držav članic ali nacionalni vojaški predstavniki članic zavezništva. Odbor daje Severnoatlantskemu svetu strokovna mnenja o vojaških vprašanjih in usmerja delovanje obeh vrhovnih poveljnikov združenih zavezniških sil NATO (vrhovnega poveljnika zavezniških sil v Evropi - SACEUR in vrhovnega poveljnika zavezniških sil na Atlantiku - SACLANT). Oba vrhovna poveljnika sta odgovorna za pripravo obrambnih načrtov in za vodenje obrambe območja, ki ga pokriva njuno poveljstvo, poveljujeta pa tistim vojaškim silam, ki so jih države članice izbrale za določeno operacijo.

Načini odločanja

Organi zveze NATO se sestajajo na rednih ali izrednih sestankih. Predstavniki držav članic na sestankih ne glasujejo o različnih predlogih, temveč vedno iščejo soglasje. Članice, ki končnemu predlogu morda še vedno nasprotujejo, lahko njegovo sprejetje kadarkoli preprečijo. Včasih je soglasje članic tako popolno, da ni težav s sprejemanjem odločitev, včasih pa zaradi različnih nacionalnih interesov, kljub dodatnim posvetovanjem, ni mogoče doseči dogovora. V takih primerih Severnoatlantski svet skupno akcijo odloži ali se ji odpove. Nobeni državi članici skupnih odločitev ne vsiljujejo. To je tudi

eden od razlogov, zakaj v dosedanji zgodovini zveze NATO nobena država članica iz nje ni izstopila.

Ker imajo vse države članice svoje stalne predstavnike (veleposlanike) na sedežu zveze NATO v Bruslju, lahko stečejo posvetovanja na zahtevo katerekoli članice ali na pobudo generalnega sekretarja z minimalnim časovnim zamikom.

Civilna struktura zveze NATO

V nasprotju z drugimi mednarodnimi organizacijami imajo stalna predstavništva držav članic svoje prostore na samem sedežu zavezništva. Na sedežu zavezništva je približno 3150 stalno zaposlenih. Od teh jih je okoli 1400 sodelavcev diplomatskih misij in uradov za zvezo, okoli 1300 uradnikov mednarodnega civilnega osebja, približno 450 pa je pripadnikov mednarodnega vojaškega osebja. Vsako predstavništvo ima vodjo na ravni veleposlanika in nacionalnega vojaškega predstavnika ter osebje civilnih in vojaških svetovalcev ter uradnikov, ki zastopajo državo članico v odborih zavezništva.

Vojaška struktura zveze NATO

Vrhovno poveljstvo zavezniških sil v Evropi (z angleško kratico SHAPE) ima sedež v mestu Mons v Belgiji. V poveljstvu je zaposlenih približno 2200 pripadnikov mednarodnega vojaškega osebja in približno enako število častnikov, podčastnikov ter drugih predstavnikov držav članic in partnerskih držav. Skupaj z zaposlenimi v pomožnih službah ter s člani družin vojaškega osebja je v naselju SHAPE prek 11.000 odraslih in otrok.

Čprav imajo članice enake pravice, so med njimi tudi bistvene razlike. Ustanovna članica Islandija denimo, nima svoje vojske, Luksemburg pa ima le nekaj vojakov. Francija je leta 1966 po sedemnajstih letih polnega sodelovanja izstopila iz integriranega vojaškega dela zveze NATO. V tem delu med letoma 1982 in 1999 ni sodelovala Španija, med letoma 1974 in 1980 pa Grčija, vendar sedaj obe državi sodelujeta v integriranih vojaških strukturah.

NATO ni naddržavna tvorba, ampak zavezništvo suverenih držav, zato nima stalne vojske, ki bi čakala ukaz za vojaško akcijo. Vojaške zmogljivosti zavezništva so nacionalne oborožene sile, ki prehajajo v pristojnost poveljstev zavezništva v primeru skupnih vojaških akcij ali vojne ter v skladu s postopki, o katerih so članice predhodno dosegle dogovor. Zavezništvo vzdržuje le zelo majhno, stalno vojaško jedro v obliki integriranih vojaških poveljstev z mednarodnim osebjem, ter enote in naprave za zaščiten elektronsko komuniciranje.

Finančno poslovanje

Finančno poslovanje zveze NATO poteka v okvirih civilnega, vojaškega in infrastrukturnega dela proračuna. Višina prispevka posamezne članice v vsakega od proračunov je določena z dogovorjenimi formulami o delitvi bremen, izračunanimi na podlagi makroekonomskih kazalcev. Seštevek treh proračunov je leta 2000 znašal približno 1,5 milijarde USD.

Finančno poslovanje zveze NATO temelji na preglednosti in pravičnosti. Od nobene države članice se ne pričakuje, da prevzame takšno breme, ki ga ne bi mogla prenesti, ne da bi s tem ogrozila svoj gospodarski razvoj in blagostanje svojih državljanov. Izvrševanje proračuna nadzorujeta Odbora za civilni in vojaški proračun ter Odbor za infrastrukturo, v katerih so zastopani predstavniki vseh držav članic. Vsi deli proračuna so izpostavljeni tudi zunanjemu nadzoru in finančni reviziji, katerih izvajalce izbirajo države članice.

Sodelovanje EU in NATO

Razvoj evropske varnostne in obrambne identitete ter politike je prinesel potrebo po veliko tesnejši politični povezavi med obema organizacijama. Sveta obeh organizacij in nekateri od njihovih podrejenih organov imajo sedaj redne skupne sestanke. Po odločitvi članic EU za oblikovanje sil za hitro posredovanje in skupnih policijskih sil, so dosegli odnosi med zvezo NATO in EU višjo raven, ki vključuje vzpostavitev novih mehanizmov za posvetovanja in sodelovanje ter skupno nastopanje na kriznih območjih. NATO razvija dobre in obojestransko koristne odnose z Evropsko unijo.

S tem namenom je zavezništvo predvidelo "ločljive" ne pa "ločene" vojaške zmogljivosti. EU in NATO sta se decembra 2002 tako dogovorila o uporabi sredstev in zmogljivosti zveze NATO v operacijah, ki bi jih vodila EU. Tako se obe organizaciji dopolnjujeta, saj struktur nima smisla podvajati, Evropska unija pa prav tako ne postaja obrambna organizacija.

Krepitev varnostnih zmogljivosti Evropske unije namreč ne pomeni ustanovitve evropske vojske (Laekenska deklaracija, december 2001). Evropske sile za hitro posredovanje bodo namreč namenjene opravljanju vojaško manj zahtevnih mirovni, humanitarnih in reševalnih nalog. Zato njihov obstoj nikakor ne odpravlja temeljnega obrambnega poslanstva zavezništva, temveč ga dopolnjuje.

Na področju delovanja hitro mobilnih vojaških enot je na izzive po 11. septembru 2001 odgovorilo tudi zavezništvo. Članice bodo oblikovale vrhunsko izurjene in opremljene, strateško in operativno mobilne, relativno maloštevilne sile, sposobne za takojšnjo ali zelo hitro akcijo. Sile NATO za hitro odzivanje, kot so jih poimenovali, naj bi imele okrog 20.000 pripadnikov ter bodo vzpostavljene jeseni 2004.

Mirovne operacije

Ena od pomembnih skrbi zavezništva je zagotovitev dolgoročne stabilnosti v Jugovzhodni Evropi. Zavezništvo vodi na Balkanu tri mirovne operacije. Pripadniki mirovni sil zveze NATO so prispeli v Bosno in Hercegovino decembra 1995, na Kosovo pa junija 1999, skupaj z vojaki iz partnerskih držav, vključno iz Rusije in Ukrajine. V okviru Sil za stabilizacijo (SFOR) v BiH in Sil na Kosovu (KFOR) je bilo nameščenih skupno okrog 50.000 vojakov iz 19 članic zveze NATO in 24 držav nečlanic. SFOR ima mandat OZN za vzdrževanje miru na Balkanu, aktivno pa sodeluje pri normalizaciji razmer, vrnitvi razseljenih oseb in pri preoblikovanju oboroženih sil BiH. Mandat KFOR izhaja iz resolucije Varnostnega sveta OZN št. 1244. KFOR je odgovoren za preprečevanje novih sovražnosti in zagotovitev varnega okolja v pokrajini. Zavezništvo poleg tega podpira mednarodna humanitarna prizadevanja in sodeluje z Začasno administrativno misijo OZN na Kosovu (UNMIK) pri izvajanju civilne oblasti. Od avgusta 2001 enote zveze NATO

skrbijo tudi za stabilnost in uresničevanje mirovnega načrta v Makedoniji, kamor so bile napotene na podlagi zaprosila makedonskih oblasti.

Civilna obramba, znanstveni program in varstvo okolja

Vojaškemu in političnemu sodelovanju članic zveze NATO se vrsto let pridržuje tudi sodelovanje na področjih civilne obrambe in ukrepanja ob naravnih nesrečah, znanosti ter varstva okolja. Slovenija je aktivno vključena v vsa področja sodelovanja.

Civilno krizno načrtovanje je v pristojnosti posameznih držav, vendar se na ravni zveze NATO zmogljivosti in načrti medsebojno usklajujejo, da bi tako zagotovili učinkovito izrabo civilnih virov. Zveza NATO nudi podporo pristojnim nacionalnim organom in usklajuje skupne akcije. Civilno krizno načrtovanje vodi in usmerja Višji odbor za civilno krizno načrtovanje, organizacijsko pa je razdeljeno na štiri delovna področja: zaščita (civilna zaščita in zdravstvo), preskrba (nafta, hrana in industrija), telekomunikacije in promet. Že leta 1951 je bil ustanovljen Odbor za civilno obrambo, ki je koordiniral pomoč ob poplavah Severnega morja leta 1953, ob poplavah v Firencah in Pisi leta 1966 in ob potresu v Italiji leta 1976. Maja 1998 je bil ustanovljen Evroatlantski center za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah, ki ob posvetovanju z Uradom ZN za koordinacijo humanitarnih zadev skrbi za usklajevanje ukrepov ob nesrečah na zemljepisnem področju Evroatlantskega partnerskega sveta. Leta 2002 je posredoval ob katastrofalnih poplavah na Češkem, leta 2001 ob poplavah v Ukrajini, leta 2000 ob gozdnih požarih v Makedoniji in snežnih viharjih v Ukrajini in Moldovi in leta 1999 ob potresu v Turčiji. Evroatlantski center poleg tega razvija tudi Evroatlantsko enoto za ukrepanje ob nesrečah, ki bo še okrepila zmogljivosti za pomoč ob naravnih nesrečah. Zveza NATO je spomladi 1999 tudi nudila pomoč beguncem s Kosova: sodelovala je pri zagotovitvi opreme in izgradnji begunskih taborišč za 50.000 beguncev v Albaniji, pri širitvi begunskih taborišč v Makedoniji, zagotavljanju zdravniške pomoči, prevozu beguncev in letalskem prevozu na tisoče ton hrane, vode, šotorov in medicinskega materiala.

Znanstveni program zveze NATO je bil ustanovljen leta 1957 in je razdeljen v štiri podprograme: znanstvene štipendije, sodelovanje na področju znanosti in tehnologije, podpora raziskovalni strukturi in znanost za mir. V začetku leta 1999 je bil znanstveni program preoblikovan in zdaj nudi pomoč za sodelovanje med znanstveniki iz držav članic NATO in iz partnerskih držav. Danes je več kot 10.000 znanstvenikov vsakoletno vključeno v znanstveni program zveze NATO, bodisi kot štipendisti, kot udeleženci na srečanjih, ali kot člani svetovalnih skupin. Med njimi so tudi številni slovenski znanstveniki: med leti 1999 in 2001 je zveza NATO sofinancirala pet slovenskih projektov v skupni vrednosti 560.000 USD in dodelila štipendije devetnajstim slovenskim znanstvenikom.

Industrijska in okoljska tveganja in njihove posledice na zdravje ljudi in okolje so glavne teme s katerimi se ukvarja Odbor za izzive sodobne družbe zveze NATO. Odbor je bil ustanovljen leta 1969, z namenom dati zavezništvu novo "socialno" dimenzijo. Delo odbora poteka predvsem preko tri do pet letnih študij, krajših projektov, konferenc in delavnic. Strokovnjaki iz Slovenije so do sedaj že sodelovali v različnih aktivnostih na področjih spremljanja kvalitete voda, problematike saniranja onesnažene vode in tal, čistih proizvodnih procesov, modeliranja z onesnaženostjo zraka in presoje vplivov na okolje.

Parlamentarno sodelovanje

Vlade držav članic zveze NATO so odgovorne svojim parlamentom, zato je zelo pomembno, da imajo cilji zaveznišva podporo tudi v predstavnih telesih držav članic. Parlamentarna skupščina NATO je medparlamentarni forum, v katerem evropski in severnoameriški poslanci razpravljajo o vprašanjih, ki so v skupnem interesu vseh držav članic zaveznišva. Deluje povsem samostojno in povezuje parlamente ter zvezo NATO, hkrati pa opozarja vlade na nadzorno vlogo njihovih demokratično izvoljenih parlamentov.

Sodelovanje z drugimi državami

Eden najpomembnejših korakov v smeri krepitve varnosti v evroatlantskem prostoru je bila ustanovitev **Severnoatlantskega sveta za sodelovanje (NACC)**. Leta 1991 so to telo ustanovili predvsem zaradi sodelovanja z novimi demokracijami.

Leta 1994 je bil ustanovljen program **Partnerstvo za mir (PzM)** kot organizacijski okvir za konkretno sodelovanje med zvezo NATO in državami nečlanicami. Partnerstvo ni del zveze NATO in sodelovanje v njem ne pomeni pridruženega članstva v zavezništvu ali nadomestila za članstvo. Programi Partnerstva za mir:

- pomagajo zagotavljati večjo preglednost obrambnega načrtovanja sodelujočih držav in njihovih obrambnih proračunov;
- krepijo demokratični nadzor nad obrambnimi silami;
- pomagajo razvijati zmogljivosti sodelujočih držav za izvajanje mirovnih operacij, reševalnih nalog ter drugih humanitarnih nalog;
- omogočajo partnerskim državam skupno načrtovanje ter urjenje in izvajanje vojaških vaj;
- širijo sodelovanje na področjih varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami in odpravljanja posledic nesreč, znanosti ter varstva okolja;
- izboljšujejo odnose med partnerskimi državami in posredno prispevajo k zgladitvi sporov med njimi.

Leta 1997 se je NACC preoblikoval v **Evroatlantski partnerski svet (EAPC)**, ki danes združuje 19 držav članic zavezništva in 27 partnerskih držav. Ob tem sta bila ustanovljena tudi **Stalni skupni svet NATO - Rusija** in **Komisija NATO - Ukrajina**. Leta 2002 se je Stalni skupni svet NATO - Rusija preoblikoval v **Svet NATO-Rusija**, v katerem vseh dvajset članic deluje samostojno, se posvetuje in sprejema odločitve o morebitnih skupnih akcijah na področjih kot so boj proti terorizmu, krizno upravljanje, neširjenje orožja, nadzor nad oboroževanjem in vojaško sodelovanje.

Leta 1995 je NATO vzpostavil tudi t.i. **Sredozemski dialog** s šestimi državami iz širšega sredozemskega območja: Egiptom, Izraelom, Jordanijo, Mavretanijo, Marokom in Tunizijo. Leta 2000 se jim je pridružila še Alžirija.

Slovenija in NATO

Slovenija se je spomladi 1994 vključila v Partnerstvo za mir, delegacija državnega zbora pa je začela sodelovati v delu Parlamentarne skupščine NATO. Politična odločitev Slovenije za članstvo v zvezi NATO je bila potrjena 11. aprila 1996 s sklepom Državnega zbora, na osnovi katerega se je Slovenija odzvala na predlog zavezništva za individualni dialog, v katerem je nato celovito predstavila svoj politični, gospodarski in obrambni sistem. Aprila 1997 so vse parlamentarne stranke sprejele skupno izjavo v podporo vključevanju Republike Slovenije v NATO, avgusta istega leta pa je bila odprta Stalna misija Republike Slovenije pri zvezi NATO. Marca 1998 je vlada sprejela Nacionalno strategijo za vstop v NATO.

V drugi polovici leta 1995 so se pripadniki Slovenske vojske prvič udeležili vaje v okviru PzM. Konec istega leta je bil med Slovenijo in zavezništvom sklenjen še Sporazum o statusu sil in tranzitu sil IFOR/SFOR, s katerim je Slovenija mirovnim silam zavezništva omogočila prehod preko svojega ozemlja. Novembra 1997 je Slovenija napotila prve pripadnike Slovenske vojske v sile SFOR. Jeseni 1998 je v okviru priprave na skupne mirovne operacije v Sloveniji potekala največja vaja zveze NATO in partnerskih držav, ki jo je zavezništvo dotlej organiziralo v kateri od partnerskih držav (Cooperative Adventure Exchange 1998). V vaji je sodelovalo več kot 6000 vojakov. Vrh zveze NATO v Washingtonu aprila 1999 je potrdil opredelitev za nadaljnjo širitev zavezništva ter sprejel akcijski načrt za pripravo na sprejem novih članic. Slovenija se je oktobra 1999 vključila v ta proces.

Na zasedanju Severnoatlantskega sveta na vrhu v Pragi (novembra 2002) so članice zavezništva v NATO povabile sedem držav - Bolgarijo, Estonijo, Latvijo, Litvo, Romunijo, Slovaško in Slovenijo. Pristopni protokoli bodo podpisani 26. marca 2003, objavljene države pa naj bi, po končanih postopkih ratifikacije pristopnih protokolov v vseh državah članicah in pristopu k Severnoatlantskemu sporazumu, vstopile v zavezništvo leta 2004.

Za več informacij: Natafon 080 2122 (od 9.00 do 19.00 ure), <http://nato.gov.si>, Natonabiralnik, Slovenska 29, 1000 Ljubljana